

Жовта І.І.

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ДОГЛЯД КОЛЕКТИВУ ЗА ПРОСТОРОМ І САНІТАРНИМ СТАНОМ КИЇВСЬКОГО ІНСТИТУТУ ШЛЯХЕТНИХ ДІВЧАТ У ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

У статті висвітлено догляд колективу за простором і санітарним станом Київського інституту шляхетних дівчат у ХІХ – на початку ХХ ст. Розглянуто обов'язки члена ради з господарської частини, зокрема всі його дії, спрямовані на створення комфортних умов проживання вихованок у закладі. На конкретних прикладах показано, як він виконував свою роботу і як йому вдавалося заощаджувати. Окрему увагу присвячено помічнику й підопічним члена ради з господарської частини – економому та слугам. Найбільша частина дослідження стосується санітарного стану Київського інституту шляхетних дівчат. У першу чергу, висвітлено умови, необхідні для оптимального проживання дівчат у приміщеннях, зокрема, йдеться про дотримання температурного режиму і зволоження повітря. Вказано одну з найбільших проблем санітарного стану – затхлість повітря, спричинену поганою вентиляцією, роботою печей, газовим освітленням та великою кількістю вихованок на невеликій площі. Охарактеризовано спеціальні комісії в складі члена ради з господарської частини, лікаря, архітектора, інспектора класів та інших запрошених фахівців, створені, щоб дослідити проблеми з санітарним станом і знайти їх вирішення. Робота комісій була цінною, бо виявила недоліки в інститутських приміщеннях і вказувала на поганий вплив на здоров'я вихованок, включаючи висипи на тілі. Також було запропоновано рішення, які можливо було реально виконати, щоб подолати проблеми. Окрему увагу в дослідженні присвячено розрахунку об'єму повітря щодо кількості вихованок. З'ясовано, що через брак фінансування інститут добирав вихованок, що шкодило якості повітря у приміщеннях. Отже, і здоров'ю дівчат. Також охарактеризовано, що застаріння приміщень і меблів, які було важко замінити через брак коштів, погіршувало санітарний стан закладу. Вирішення всіх проблем керівництво інституту вбачало в косметичному ремонті та розширенні площ за рахунок інших частин школи-пансіону.

Ключові слова: Київський інститут шляхетних дівчат, колектив, простір, санітарний стан, вихованка, історія повсякдення, мікроісторія.

Постановка проблеми. Київський інститут шляхетних дівчат (1838–1919 рр.) був школою-пансіоном під покровительством імператорської сім'ї, у ньому навчалося й виховувалося не одне покоління панянок з Київської, Подільської і Волинської губ. та інших частин Російської імперії. Система шестирічного навчання й виховання фактично не відрізнялася від подібних інститутів. Під час освітнього процесу дівчата мешкали в закладі, котрий є центральним об'єктом нашого дослідження. Йдеться про головний корпус Київського інституту шляхетних дівчат (нині – Міжнародний центр культури і мистецтв Федерації профспілок України) на території Липок, на вулиці Інститутській¹, у якому вихованки прожи-

вали з 1843 і до закінчення існування школи-пансіону [18, с. 28].

Ми розглядатимемо центральне приміщення Київського інституту як простір, де проживали вихованки. Зокрема, ми хочемо показати, яким був догляд за інститутом та який був там санітарний стан. Також ми спробуємо відповісти на такі запитання: хто відповідав за утримання закладу?; як санітарний стан впливав на здоров'я вихованок? Нам важко охарактеризувати, наскільки комфортно дівчатам було жити в школі-пансіоні, позаяк у жодних спогадах не знаходимо їхні скарги чи навпаки задоволені відгуки про перебування в інституті як мешканок. Ми лише зробимо припущення, які логічно випливатимуть із зібраного фактичного матеріалу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історіографія проблеми налічує не так і багато праць. Немає жодної розвідки, присвяченої архі-

¹ Через брак джерел ми не будемо зупинятися на першій будівлі Київського інституту шляхетних дівчат (1838–1843), що була садибою генерал-фельдмаршала князя Ф. В. фон дер Остен-Сакена.

текстурі головного корпусу Київського інституту шляхетних дівчат. Класичною роботою з історії Київського інституту шляхетних дівчат у XIX ст. є дослідження М. Захарченка [18]. Побіжно цей заклад згадується як один із особняків на Липках у праці О. Друг і Д. Малакова [13]. Дослідниця А. Кізлова [20] розглядає місце інституту в тогочасних путівниках. Ми продовжуємо досліджувати всі аспекти повсякденного життя вихованок Київського інституту шляхетних дівчат і роль колективу в їхніх буднях [14, 15, 16, 17].

Дослідження повністю побудоване на архівних документах з Держархіву м. Києва, фонду 144 (Київський інститут шляхетних дівчат). Зокрема, це протоколи засідань ради [2] і щорічні звіти з навчальної й господарської роботи різних років [5, 11].

Виклад основного матеріалу. За функціонування школи-пансіону, зокрема проживання й навчання дівчат, відповідала Рада інституту, що складалася з Київського військового, Волинського і Подільського генерал-губернатора, який займав посаду голови; попечителя Університету Св. Володимира, який контролював навчальну частину (члена з навчальної частини); і члена з господарської частини [1, с. 136]. Пізніше відбулися кардинальні зміни в складі інститутської ради. З 1867 р. ця структура складалася тільки з керівниці, інспектора класів та члена з господарської частини [18, с. 107].

Ми зупинимося детально на останній постаті, адже від члена з господарської частини залежало, яким буде розміщення й проживання дівчат в інституті. Переважно цю посаду могли отримати люди, котрі мали військове минуле. В формулярному списку члена ради з господарської частини П. А. Іллічевського за 1881 р. знаходимо інформацію про його службу поручиком у Смоленському полку й роботу наглядача в Санкт-Петербурзькому Єлизаветинському училищі [7, арк. 9–15], тобто фактично в нього був досвід праці в подібній школі. До обов'язків члена ради з господарської частини належали отримання та збереження сум інституту, доцільне їх використання, звітність, утримання інституток, догляд за майном закладу. Щодо дівчат, то в інструкції для членів ради з господарської частини пояснювалось, у яких умовах вони мали мешкати. Вихованки мали бути повністю забезпечені посудом і меблями. Опалюватись кімнати мали так, щоб дівчатам було тепло й сухо. Освітлення мало бути там, де відпочивають і навчаються дівчата. Особливу увагу слід було спрямувати на утримання хворих дівчат. Для цього потрібно було дотримуватися вказівок

лікаря. Тобто вся увага члена ради з господарської частини мала бути спрямованою на комфортність середовища вихованок [19, с. 82–83].

Також до обов'язків члена ради з господарської частини відносився поліцейський нагляд, тобто спостереження за дотриманням правил поведінки у закладі, зовнішнього облаштування й запобіжних заходів від вогню. Член ради з господарської частини повинен був наглядати за тими працівниками інституту, які жили або мали квартиру в закладі, щоб вони вели пристойний спосіб життя. Адже вихованки могли контактувати з цими особами або ж спостерігати за ними. Прислуга мала бути в порядку, як у вигляді, так і за поведінкою, під наглядом поліцмейстера. Приміщення закладу, кухня, двір, сад мали бути чистими й охайними. Всі засоби для пожежної безпеки мали бути в інституті у робочому стані. Пожежні заходи, які вимагали міські органи влади, слід було виконувати [19, с. 83–84]. На останньому варто особливо наголосити. Адже 1842 р. в Київському інституті шляхетних дівчат розпочалася пожежа й постраждала пральня, яку відбудували лише через 3 роки [10, арк. 8–86.]. На жаль, невідомо чи хтось з інститутських працівників або вихованок постраждав, але дотримуватися пожежної безпеки було дуже важливо для запобігання подібним ситуаціям. У документах інституту ми не зустрічаємо більше випадків пожеж.

Як бачимо, діяльність члена ради з господарської частини стосувалася різних сфер життя інституту. Можна розглянути на конкретному прикладі його уміння заощаджувати на заготівлі дров в інституті. У документах знаходимо таку інформацію, що 1880 р. на постачання дров для опалення інституту проводилися торги, де купці в закритих конвертах надавали інформацію про ціни. Переміг у торгах серед 9 учасників купець Гаврилов, бо запропонував найнижчі ціни, а саме: на березові дрова – 22 руб. 94 коп., на вільхові й соснові – 22 руб. 49 коп. за сажень. Пізніше купець Гаврилов заявив, що після розмови з членом ради з господарської частини він погодився зробити знижку на дрова: на березові – 14 коп., на вільхові – 24 коп., і на соснові – 1 руб. 24 коп. за кожен кубічний сажень дров [5, арк. 85–86.]. Для нас цінним залишається не тільки те, як організовували закупівлю товарів, а й те, що, аби зекономити член ради з господарської частини просив про додаткові знижки. Тобто, щоб утримувати такий великий заклад, потрібно було суттєво заощаджувати й уміти домовлятися і відшукувати дешевші варіанти.

Помічником члена ради з господарської частини був економ, який купував різні предмети для інституту та наглядав за прислугою. Розділяла обов'язки з економом економка, що відповідала за чистоту в закладі та слідкувала за поведінкою робітниць. Також опікувалася швейною майстернею і пральнею [1, с. 141–142]. Прибирали й допомагали в господарстві, а також доглядали за вихованками служки. При 200 вихованок Київському інституту належало мати 20 чоловік чоловічої прислуги та 40 жіночої. З них 9 старших, яким щорічно сплачували 5688 руб., у тому числі 1752 руб. на їжу [18, с. 79]. На 1880 р. до прислуги чоловічої статі належали вахтер, швейцар, помічник швейцара, церковник, коридорник, класний, конюх, двірник, нічний сторож, посильний при канцелярії, базарний, кухарі, каструльники, при буфетній машині, кочегар. За їхніми посадами можна визначити, яку роботу вони виконували. До жіночої прислуги належали дівчата при лазареті, пепін'єрках, туалетах, дортуарах, гардеробі, буфеті, а також куховарка, мийниця посуду, пекарка хліба, пралі [6, арк. 136–136 зв.]. Вихованка Н. А. Королева згадувала про коридорних служниць, яких називали «кариятиди», котрі допомагали дівчатам і доглядали за приміщенням. Їх не кликали по імені, а просто гукали за потреби «девушка» [21, с. 53]. Кожна зі служниць постійно перебувала при туалетах, де їх можна було завжди знайти. Про одну з таких дівчат Пінку – «добру фею» інститут писала Н. А. Королева. Адже та постійно допомагала дівчатам з шиттям, «але ж за ту поміч рішуче не хотіла гонорару грішми» [21, с. 163–164]. Як бачимо, інколи служниці додатково допомагали дівчатам, окрім їхнього основного обов'язку і покладених завдань.

Аби вихованки комфортно почувались у закладі, потрібно, щоб санітарні умови інституту були в належному стані. У Статуті Відомства закладів імператриці Марії 1855 р. вказувалося, що утримання закладу має бути в чистоті, а температуру повітря слід зберігати 12–14° Реом. (15–17,5 °С): «Опрятность есть необходимое условие содержания заведений. Постоянное сохранение въ институтскихъ зданіяхъ чистаго воздуха и надлежащей температуры от 12–14° Реомюръ (15–17,5 °С) должно составлять предметъ особенного попеченія со стороны местныхъ начальствъ» [22, с. 38].

Свіжість повітря багато значила для здоров'я вихованок. Однак в інституті були проблеми з затхлим запахом через велику кількість вихованок і малий простір для їх розміщення. Про ці про-

блеми з повітрям повідомляють самі працівники закладу. Наприклад, через нестачу приміщень заняття з гімнастики проводили в реакційній залі, де дівчата відпочивали, що впливало на якість повітря, яке було сперте [11, арк. 5 зв.]. Також якість повітря погіршували опалення дровами й калориферами та гасове освітлення. Електричне освітлення було встановлено в залі та церкві, але керівництво інституту прагнуло його поширити скрізь [11, арк. 4 зв.]. Тому зверталось до інших закладів для ознайомлення з їхньою системою опалення й вентиляції, складало кошторис проєктів [12, арк. 86, 87–87 зв., 88].

Окрім затхлості повітря, проблемою була його сухість, і загалом існувала потреба зволожувати приміщення. Щоб усунути ці незручності в закладі, 1852 р. керівництво інституту наказало створити жалюзі до вікон з сонячної сторони спальень; для зволоження повітря переробити духові печі, які погано впливають на здоров'я дівчат. На всі ці роботи виділили 3927 руб. сріблом. Суму, яка залишилася, зокрема 500 руб., віддали для створення двох нових колодязів, бо возити воду з Дніпра до закладу було дуже дорого [2, арк. 360–361].

В одному з медичних звітів знаходимо інформацію про санітарний стан в інституті, який детально інспектується медичними персоналом. Через малі приміщення, погану вентиляцію й через постійну роботу п'яти печей Креля, незважаючи на триразове провітрювання через вікна й квартирки, якість повітря, особливо в класах і дортуарах, була незадовільною. Кількість вуглекислого газу в класах зранку після провітрювання й за відсутності дітей протягом 11 год., знижувалася лише на 0,96% на тисячу куб. саж. В інших приміщеннях при цих умовах об'єм вуглекислого газу коливався від 1,42 до 4,34% на тисячу куб. саж. Об'єм повітря на площину кімнат ледве дотягував до мінімальної позначки, встановленої 1891 р. Лікар рекомендував розширити приміщення [9, арк. 2]. Отже, проблема якості повітря була постійною, а вихід вбачили у розширенні кімнат.

Для нас важливим з погляду інформативності було створення в Київському інституті шляхетних дівчат комісії, яка 1871 р. перевіряла санітарний стан закладу й розглядала хвороби та причини смерті дівчат. До цієї групи входили інспектор класів В. Я. Шульгін, член ради з господарської частини П. П. Голіцин, лікар-консультант Ф. Ф. Мерінг, лікар інституту Б. Зевеке, архітектор закладу О. В. Беретті, київський губернський архітектор Іконніков і губернський службовець

Поляков. У їхньому звіті знаходимо багато цікавої інформації про стан здоров'я вихованок. За 15 років у закладі їх померло 12. Із останніх трьох випадків, при п'яти хворих на тиф, два випадки були викликані ускладненнями від попередніх захворювань дівчат [3, арк. 1–1 зв.]. Ця інформація свідчить про достатньо високий рівень медичної допомоги в інституті.

Також було зазначено, що в 1870-х рр. з'явилися хвороби, які характеризувалися доброякісним висипом. На думку комісії, останнє зумовлене конструкцією приміщення інституту, яке не відповідало вимогам тогочасної гігієни, а саме: повітря на підвальних поверхах дуже несвіже й там погана вентиляція. Із восьми піддувал під духові печі, два були влаштовані з боку чорного виходу, там де помийні ями, тож $\frac{1}{4}$ всього поганого повітря заносилася звідти в інші частини інституту. Підвальні поверхи мали п'ять внутрішніх комунікацій з іншими поверхами, в тому числі з лікарнею, передаючи туди зіпсоване повітря [3, арк. 1 зв. – 2].

На інших поверхах комісія знайшла такі проблеми. Погана вентиляція, погані віконні рами, від яких – вогкість і протяги. Низька температура в дортуарах і туалетах, особливо в лікарняному, віддаленому від ліжок хворих. Сторона класів і дортуарів не сонячна. Сильно обдувається вітрами з трьох сторін, що знижує температуру в дортуарах, де перебуває 80 дівчат, до ранку на 1 градус. Приміщення інституту не розраховане на 180 вихованок, там може нормально проживати лише 130 дівчат [3, арк. 2].

Комісія запропонувала, як вирішити проблеми, а саме: вдосконалити вентиляцію, закрити деякі вентиляційні системи з боку помийних ям, перенести помийні ями подалі від приміщення, ізолювати вентиляційні шляхи деяких помешкань у підвалі з іншими поверхами, замінити «голандські» печі на кімнатні калорифери, провести у стінах витяжки, поставити нові віконні рами й перене-

сти туалет ближче до ліжок у лікарні, провітрити повністю приміщення, яке 30 років не провітрювалося, відпустивши дівчат на літні канікули. Провести малярні роботи в приміщенні. Щоб дівчата дихали свіжим повітрям узимку, потрібно перенести крыту галерею в садку з півночі на іншу сторону інституту [3, арк. 2 зв.–3, 3–3 зв.]. Наскільки було виконано всі вимоги комісії, нам достеменно невідомо (але є інформація про розрахунки проведення певних ремонтних робіт) [3, арк. 21–21 зв.], але той факт, що проводилося інспектування приміщення й було виявлено недоліки, які погіршували здоров'я та умови проживання дівчат, уже є важливим кроком у піклуванні про вихованок.

Згодом архітектор разом з лікарем оглядали класи та дортуари закладу на вимогу Відомства закладів імператриці Марії, і з'ясували, що в класах може вільно розміщатися до 250 дівчат, а в дортуарах така кількість неможлива, бо не вистачить місця для ліжок вихованок. І так в інституті навчалася на 20 дівчат більше, ніж треба – 220 осіб. У 1874–1875 рр. 50 дівчатам було відмовлено у прийомі до закладу через брак місць. Інститут міг прийняти ще 30 вихованок, бо закрили католицьку каплицю через невелику відвідуваність вихованками-католичками, тож 9 дівчат ходили до костелу в місті, а також перемістили економа з трикімнатної квартири в закладі до флігеля [4, арк. 6–6 зв.]. Було пораховано об'єм повітря в закладі при 220 вихованках і, якщо штат зросте до 250. Це можна побачити в таблиці 1 [4, арк. 8]. Розрахунки в таблиці свідчать про необхідність збільшувати площу й розширювати приміщення для проживання дівчат за рахунок інших об'єктів (йдеться про використання каплиці як житлової площі).

Пізніше, 1875 р., Відомство закладів імператриці Марії повідомляло Раду інституту, що в Київському інституті шляхетних дівчат навчалася 225 вихованок, але дозволялося 200. Ще 5 дівчат

Таблиця 1

Відомість про об'єм повітря в класах і дортуарах

Ведомость кубического содержания воздуха в классах и дортуарах					
Кубическое содержание воздуха в футах		Сколько приходится на каждую воспитанницу кубич. футов воздуха по наличному их числу (220)		Сколько придется на каждую воспитанницу в кубич. футах воздуха, если в 7-ми классах будет находиться 250 учениц?	Сколько придется на каждую воспитанницу в кубич. футах воздуха, если в трех дортуарах и помещении, занимаемом под каплицю будет размещено 250 дѣвиц?
В 7-ми классах	В 4-х дортуарах	В 7-ми классах	В 4-х дортуарах	259,65.	545
64912	119794,5	295	544,53		

вступили до закладу, щоб рада могла збільшити інститутський бюджет. У Статуті 1855 р. дозволялося набирати більше вихованок до закладу, якщо будуть нормальні умови. За даними інституту, загальний об'єм повітря в класах – лише 189,49 куб. саж (1136,94 куб. м), а в дортуарах – 345,72 куб. саж (2074,32 куб. м), тож у середньому на кожну вихованку (з 230 осіб) припадало по 0,84 куб. саж (5 куб. м) у класах і по 1,50 куб. саж (9 куб. м) – у дортуарах. За всіма нормами, які склали медики відомства, об'єм повітря в дортуарах при хорошій вентиляції мав становити 3 куб. саж. (18 куб. м). Відомство наполягало, щоб Київський інститут шляхетних дівчат вирішив цю проблему [4, арк. 23–24]. Інститут запланував і провів кардинальний ремонт з переплануванням багатьох кімнат [4, арк. 60–60 зв, 68].

Також у закладі проводилась інспекція корпусу, коли було описано його стан. Знаходимо повідомлення нового члена ради з господарської частини щодо інститутських приміщень, більшість яких було в незадовільному стані, що, на його думку, могло впливати на здоров'я дівчат. Багато частин головного приміщення та інших частин комплексу застаріли, особливо всі паркетні й усі віконні рами, які навіть відкривати було небезпечно. Також печі, дахи, паркани, житлові приміщення, підвали виявились у поганому стані, а туалети та помийні ями дуже смерділи. Ліжка вихованок

через застарілий механізм були домом для різних комах, незважаючи на постійну боротьбу з ними. Член ради спільно з архітектором Толстим, економом Юхновським, вахтером Горностаєвим і майстром Борисенком просили раду, розуміючи нестачу коштів на повноцінний ремонт, провести в інституті роботи першої необхідності, щоб покращити ситуацію в інститутському комплексі, що було погоджено [8, арк. 31–33 зв.].

Висновки. В Київському інституті шляхетних дівчат за догляд за простором відповідав член ради з господарської частини, який утримував приміщення, намагався економити і робити все для комфортного життя дівчат у приміщеннях. Однією з найбільших проблем інституту був його санітарний стан, що погано впливав на здоров'я дівчат. Ускладнювали проживання вихованок погана вентиляція, опалення й освітлення. Повітря було несвіже, а подекуди затхле через велику кількість дівчат на невеликій площі, яких заклад добирав поза нормою, щоб покращити фінансове становище. Ці обставини не сприяли комфортному життю панянок. Щоб вирішити проблеми із санітарним станом створювалися спеціальні комісії, які виявляли недоліки і вказували як виправити ситуацію. Вирішувалися проблеми з поганими умовами шляхом збільшення площі і проведення ремонтних робіт в інституті.

Список літератури:

1. Высочайше утвержденный Проект Устава Киевского Института благородных девиц. *Полное собрание законов Российской империи*. Собрание второе. Т. 9. Ч. 2. 135–146.
2. Держархів м. Києва. Ф. 144. Оп. 1. Спр. 171. 545 арк.
3. Держархів м. Києва. Ф. 144. Оп. 1. Спр. 279. 49 арк.
4. Держархів м. Києва. Ф. 144. Оп. 1. Спр. 306. 82 арк.
5. Держархів м. Києва. Ф. 144. Оп. 1. Спр. 311. 52 арк.
6. Держархів м. Києва. Ф. 144. Оп. 1. Спр. 326. 402 арк.
7. Держархів м. Києва. Ф. 144. Оп. 1. Спр. 375. 37 арк.
8. Держархів м. Києва. Ф. 144. Оп. 1. Спр. 814. 33 арк.
9. Держархів м. Києва. Ф. 144. Оп. 1. Спр. 825а. 16 арк.
10. Держархів м. Києва. Ф. 144. Оп. 1. Спр. 831. 12 арк.
11. Держархів м. Києва. Ф. 144. Оп. 1. Спр. 1056. 10 арк.
12. Держархів м. Києва. Ф. 144. Оп. 6. Спр. 8. 109 арк.
13. Друг О. М., Малаков Д. В. *Особняки Києва*. Київ, 2004. 823 с.
14. Жовта І. І. Діяльність колективу щодо зовнішнього вигляду та гардеробу вихованок Київського інституту шляхетних дівчат у XIX – початку XX століття. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського*. Серія: Історичні науки. 2022. Том 33 (72). № 4. С. 37–43. URL: <https://doi.org/10.32782/2663-5984/2022/4.7>
15. Жовта І. І. Діяльність колективу щодо харчування вихованок Київського інституту шляхетних дівчат у XIX – початку XX століття. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського*. Серія: Історичні науки. 2022. Т. 33 (72). № 3. С. 39–43. URL: <https://doi.org/10.32838/2663-5984/2022/3.6>
16. Жовта І. І. Медичний догляд за вихованками Київського інституту шляхетних дівчат у XIX – початку XX століття. *Емінак*. 2022. № 2 (38). С. 58–76. URL: [https://doi.org/10.33782/eminak2022.2\(38\).581](https://doi.org/10.33782/eminak2022.2(38).581)

17. Жовта І. І. Постаць керівниці в повсякденному житті вихованок Київського інституту шляхетних дівчат у XIX – на поч. XX ст. *Сторінки історії*. 2021. Вип. 53. С. 95–113. URL: <https://doi.org/10.20535/2307-5244.53.2021.248460>
18. Захарченко М. М. История Киевского института благородных девиц (1838 1888). Киев: Тип. С. В. Кульженко, 1889. 290 с.
19. Инструкция Членам местных Советов женских заведений по хозяйской части. *Устав женских учебных заведений Ведомства Учреждений Императрицы Марии, высочайше утвержденный 30 августа 1855 г.* С. 82–84.
20. Кізлова А. А. Київський інститут шляхетних дівчат у путівниках XIX – початку XX ст. *Київські історичні студії*. 2021. Вип. 1 (12). С. 124–133. URL: <https://doi.org/10.28925/2524-0757.2021.114>
21. Королева Н. А. Твори. 3-тє вид. Т. 2: Без коріння (життєпис сучасниці). 217 с.
22. Свод узаконений о женских институтах Ведомства учреждений императрицы Марии. Санкт-Петербург, 1903. 428 с.

Zhovta I.I. CARE OF THE COLLECTIVE REGARDING SPACE AND SANITARY CONDITION OF KYIV INSTITUTE OF NOBLE GIRLS IN THE 19th – EARLY 21st CENTURIES

The papers highlight the staff's care for a space and a sanitary condition of Kyiv Institute of Noble Girls in the 19th – early 20th centuries. The duties of a member of the council from an economic part were considered, in particular, all his actions aimed at creating comfortable living conditions for girls in an institution. Concrete examples show how he did his work and how he managed to save money of boarding-school. Special attention is devoted to the assistant and wards of the member of the council from the economic part – a housekeeper and servants. A largest part of the study concerns the sanitary condition of Kyiv Institute of Noble Girls. First of all, necessary circs for an optimal living of girls in the building are highlighted, in particular, it is about observing the temperature regime and humidifying the air. One of the biggest problems of sanitary conditions is indicated musty air caused by poor ventilation, operation of furnaces, gas lighting and a large number of girls in a small area. Special commissions consisting of a member of the council from the economic part, a doctor, an architect, a class inspector and other invited specialists were characterized, created to investigate problems with the sanitary condition and find solutions of that. The work of the commissions was valuable because it revealed deficiencies in the institute and pointed to bad effects on the health of pupils, including rashes on the body. Solutions were also proposed that could be realistically implemented to overcome the problems. Special attention in papers is devoted to the calculation of the volume of air in relation to the number of girls. It was found that due to a lack of funding, the institute enrolled in studies more pupils, which harmed the air quality in the premises. So, the health of girls. It was also characterized an obsolescence of premises and furniture, which were difficult to replace due to lack of funds, worsened the sanitary condition of the institution. The management of the institute saw the solution to all problems in cosmetic repairs and expansion of areas at an expense of other parts of the boarding-school.

Key words: Kyiv Institute of Noble Girls, collective, space, sanitary condition, pupil, history of everyday life, microhistory.